

Napló

Bevezető

Nyolcvanéves koromban elhatároztam, hogy komolyabban végiggondolom szakmai életutamat. Korábban nem, de 1984 óta naplóba írtam, rajzoltam ötleteimet, gondolataimat, ezért átlapoztam az immár harmincegy kötetet megtöltő jegyzeteimet. Sok mindenre emlékeztem, másokra nem, így értek meglepetések is, hogy mennyi mindent nem valósítottam meg. Egy válogatás már született Dvorszky Hedvig művészettörténész szerkesztésében, a Kráter Kiadó Belső Tárlat sorozatában az 1984–1994 közötti időszakról, amely kötetet a rajzaimmal illusztráltak. Most újra végignéztam a naplóimat, és azt gondoltam: jöjjenek most a rajzok, elvégre nem a szavak az én tevékenységemben a fontosabbak.

Főként arra voltam kíváncsi, kirajzolódik-e munkásságomban valami következetes nyomvonal, ami kerámiáimban öltött testet?

1958-ban jártam először a Rába folyó ikervári szakaszán. Ott nagyon érdekes földfelszín alakító folyamatokat figyelhettem meg. Ikervárnál ugyanis az ország legrégebbi vízi erőműve működik, melyhez csatornán vezetik a Rába vizét. Zsilippel zárják el a folyómedret, és így az eredeti mederben csak nagyon kevés víz folyik csendesen. A Rába szeszélyes folyó, igazi vadvíz, s ha Ausztriában esik az eső, hirtelen megárad, rövid idő alatt kiöntéssel fenyeget. Ilyenkor felhúzzák a zsilip kapuit, és akkor hatalmas víztömeg zúdul az addig nyugodt, öreg mederbe, és tajtékozva, örvénylő sodrással ragad magával mindent. Amilyen gyorsan árad ez a szakasz, ugyanolyan sebességgel szelídül és apad vissza, amint lezárják a zsilipeket. Ez évente sokszor, néha gyors egymásután történik arrafelé. Nagy érdeklődéssel figyeltem ezeket a változásokat, és ez az öreg meder lett a legfontosabb munkahelyem. Nyaranta ott laktam apósomék házában, és tanulmányoztam az iszapformációk csodálatos alakzatait. Mint keramikust az agyag vándorlása izgatott, hiszen ott szinte laboratóriumi tisztasággal zajlottak azok a jelenségek, amelyeket technológiai tanulmányaimból elméletileg már ismertem. A folyó a hirtelen áradáskor nagy mennyiségű iszapot sodort magával. Ez az iszap, agyag, homok és kavics keverékéből állt. A gyors apadást követően vékonyabb-vastagabb rétegekben ülepedett le a meder alján és partjain az iszap, amely a perzselő napsütés hatására órák alatt megkeményedett. Ekkor jól megfigyelhettem, hogy milyen finoman szelektál a víz, mert szép sorba rendezte a finom

agyagiszapot, a homokot, majd az apróbbtól a durvábbig a kavicsot. Azt is láttam, hogy a gyors egymásutánban következő áradás-apadás után az iszap mily módon képez rétegeket, hogyan építi a kanyar domború, és rombolja a homorú partjait. A folyó nyártól nyárig méterekkel vándorolt jobbra-balra. A kedvenc helyem a helybéliek által „Metszés”-nek nevezett szakasz volt. Valamikor átvágták a sok kanyart, hogy védjék a település házait. Az elzárt részek elmocsarasodtak a kacsák-libák örömére.

A kavicsok között sok beton, műkö és téglá anyagú példányokat találtam. Némelyik rövid vándorútján csak a sarkait és éleit veszítette el, a távolról sodródók már kavicsná váltak. Ez vezetett rá, hogy a természet az ember alkotta tárgyakat azonnal visszarendezi a maga világába. Ezen a nyomon jutottam el a lövéssel alakított formákhoz, amikor a geometrikus oszlopból, a kockából a lövedék ereje azonnal organikus alakzatot varázsolt.

Közben azt is észre kellett vennem, hogy az áradás mindenféle uszadékot is magával ragadott, és ugyanúgy szelektíve rakta le, mint az iszapot. Behajló fatörzsek, a meder alján ott rekedt rönkök előtt hatalmas uszadékhalmozatok keletkeztek, amelyekben minden elképzelhető ág, deszka, ablakkeret, ólajtó, haltetem, vízbefűlt állat, rongy, elázott plakát és miegymás rétegződött ott halom-má. Egyszer egy feszületet is hozott az ár. Ezt kiemeltem, és ebből szűrtem le, hogy a természeti erők a kultúrát is alakítják, csupán más törvényszerűségek szerint, mint mi gondoljuk. Ennek hatására másoltam különböző tárgyakat, műtárgyakat is, majd halmoztam őket véletlenszerűen egymásra.

Mindeközben rengeteg tudományos tanulmányt, geológiai ismertetést, csillagászati elméletet olvastam el, tanulmányoztam. Hegyeket felgyűrő kontinentális ütközések, rétegesen feltöltött völgyek, kivájt folyómedrek, eruptív földfelszíni képződmények létrejöttének okai és módjai izgatták a képzeletemet. Ezeknek az összegzését igyekeztem megjeleníteni a váci reliefem mintázásakor, mintegy a természet nagy színjátékát. Majd ezt ismételt meg Balassagyarmaton. Egyedül az okozott hiányérzetet bennem, hogy kénytelen voltam a nagy felületet feldarabolni a kiegészítés, a szállítás és egyéb technikai adottságok miatt, és a darabolás nyomai, a fugák nem szervültek a relief egészéhez. Ismét a Rába segített. A nap szárító hatására öt- és hatszöges darabokra töredezett az iszap. A szigetelőanyag a közéjük ülepedett homok. Ennek tanulságát alkalmaztam a hegyeshalmi reliefen, és ez meg-

oldotta az elemek tagolását is. Azóta a homok szigetelő hatását és a formák egymáshoz szorítását, azaz az egymást alakító formák alkalmazását követem minden munkámban.

Az évek folyamán azután arra is kíváncsi lettem, miként vették fel alakjukat az élőlények, van-e összefüggés a földfelszín alakító erők és az evolúció között? Ebből szűrtem le az élőlények növekedésének és pusztulásának formai tanulságait. Ebben a legnagyobb segítséget akkor kaptam, amikor sok sikertelen próbálkozás után úgy alakítottam homokban egy puha agyagfigurát, ahogyan a pompeji ásatáskor előbukkant alakokkal történt a Vezúv kitörésekor. A több tíz méter vastag vulkáni hamu nyomására váltak ezek az áldozatok tragikus „szobrokká”. Ebből általános következtetéseket vontam le. A külső és belső nyomás, a környezet formaalakító hatását, és annak segítségével alkottam eddigi munkáimat.

Lényegében ötvenhat év tapasztalatát, felismeréseit, gyötrődéseit tartalmazzák naplóim, jóllehet, szisztematikusan – amint említettem is – csak 1984 óta vezetem ezeket. Miután látom, milyen sok tévedésem, torzóban hagyott kísérletem, hiábavaló próbálkozásom után sikerült egy-egy folyamattól a művekig eljutnom, közreadom tapasztalataim egy részét, hátha másnak is tanulságos lehet.

Schrammel Imre

Budapest, 2014. október 23.

*

Bp., 2017. máj. 12.

Roppant fülledt meleg lett az idő. Tegnap nem értettem, hogy miért vagyok olyan mérhetetlenül fáradt és álmos. Attól félttem, hogy valami komolyabb baj van. Mára kiderült, hogy a hirtelen időváltozást okozó melegfront okozhatta az elesettséget. Hédivel beszéltem ma. Arra bízta, hogy írjam meg a hiteles történetét annak az eseménynek, melyet Probstner nagyvonalúan elhallgatott. Az 1980-as WCC-kongresszusra gondoltunk. A Kecskeméti Stúdió-nak lényegében ez hozta meg a nemzetközi elismertségét, sőt a területének bővítését is. Ennek mind az előkészítését, mind a bonyolítását én csináltam, és az akkori hivatalos partnerek már nem élnek. Én vagyok tehát az egyetlen koronatanú.

*

Bp., 2017. máj. 13.

Éppen zivatar közeledik, dörög.

Nehezen tudom összeszedni az események időpontját a WCC-rendezvény előzményeiről. Arra határozottan

emlékszem, hogy Kurt Spurey írt nekem, hogy bizonyos Peter Rath akar velem beszélni, és ki kellene utaznom Bécsbe. Ez 1978 őszén lehetett. A levélben az állt még, hogy Bécsben rendezik a WCC világkongresszusát, és Rath úr ennek az elnöke. Ebben az időben nem lehetett csak úgy, hipp-hopp utazni, engedély kellett hozzá, komoly indok stb. Búzás Árpinnak szóltam, és ecseteltem, hogy ez nekünk, iparművészeknek fontos volna, tudjuk meg a bécsiek célját. Búzás ekkor iparművész alelnök volt a Szövetségben. Ő elintézte az engedélyeket, és így ki tudtunk utazni Bécsbe. Ő is jött velem. Kint várt a Mária Terézia-szobornál, mert azt tudtuk, hol van, és bemutatott Rath úrnak egy közeli kávézóban. Ő elmondta az 1980-ra tervezett programot, amelynek a „Kéz intelligenciája” címet adták, és amelyre rengeteg országból várnak iparművészeket. Engem azért keresett, mert előszemináriumokat terveztek a fontosabb szakmákban, és a kerámia vezetésére engem szeretnének megnyerni. Azonnal igent mondtam, Rath úr pedig Búzás ötletére, hogy Magyarország valamilyen szinten kapcsolódna a rendezvényhez, nagyon nyitottak mutatkoztak. Én tolmácsoltam, mert Búzás nem értett németül, és még aznap indultunk is haza. A kerámia előszemináriumnak Badenben egy régi fürdőt ajánlottak. Hazafelé azután Búzás lelkesen mondta „győzelem”. Valóban nagy lehetőségnek látszott. Ő nagy szervező volt, pontos és alapos, azonnal vázolta, hogy a Műcsarnokban mi is rendeznénk nagy iparművész-kiállítást, és a kecskeméti triennálét, a pécsi kerámiabiennálét és a szombathelyi textilbiennálét arra az időre újítanunk meg, amikor Bécsben a világkongresszus beindul. Már itthon gondoltam arra, hogy az induló Kecskeméti Stúdió esetleg jobb lenne, mint a badeni fürdő. Felhívtam Ráth urat, hogy mit szólna Kecskeméhez. Ő támogatta az ötletet. Erre azonnal leutaztam, és beszéltem Probstner Jánossal. Neki is tetszett az ötlet, mert felismerte ennek jelentőségét. Rövidesen sikerült Gajdócsi megyei elnökkel beszélni, aki nagyhatalmú pártfunkciót töltött be a Kádár-időben. Közöltem Ráth úrral a fejleményeket, majd ismét kiutaztam, és aláírtam a szükséges szerződéseket. Ő megígérte, hogy bécsi utazási irodákkal veszi fel a kapcsolatot, és a Bécsbe érkező művészeket szervezett úton küldi Magyarországra. Ilyen lehetőség előtt mi, iparművészek még sohasem álltunk.

Ekkor elkezdődött a szervezés keserves és hosszadalmas munkája, amit Búzás tartott kézben. Én akkor iparművész külügyi titkár voltam. A szövetség külügyi titkára Mészáros Mihály szobrász volt.

Szerencsés időszak volt ez, mert az állam nyitott Nyugat felé. Ebben az időben alakult az Artexen belül az Art Bureau, akik azonnal felajánlották a segítségüket. Akkor ismertem meg Fallier Saroltát, aki különösen sokat segített. Ők adták a nyelvtudással rendelkező munkatársaikat,

mert akkor még csak nagyon kevesen beszéltek idegen nyelvet.

Kecskeméten kibővült a Studió, rendbe hozták a lakásokat, így több műterem is kialakult.

Én közben megkaptam az ACC-től azt a névsort, akik a WCC felhívására jelentkeztek a kerámia előszemináriumra. Ebből választottam ki azt a 12 főt, akiket a bécsi szervezőbizottság hívott meg. A résztvevők minden költségét az osztrákok állták. A jelentkezők között sok régi ismerősöm nevét fedeztem fel, és őket választottam először, és kb. a másik felét katalógusok alapján. Így alakult ki a csapat: Maria Voyatzoglou görög, Yvette Mintzberg kanadai, Vera és Fritz Foring nyugatnémet, Klaus Lehmann nyugatnémet, Robert Sturm nyugatnémet, John Schmidt svájci, Eija Karivishta finn, Ulla Viotti svéd, Kari Christensen norvég.

*

Bp., 2017. máj. 14.

Tegnap este még felhívtam Lottit. Kérdezgettem tőle, hogy 1978-ban már bekapcsolódhattak-e a WCC programba? Sajnos ő sem tudott pontosan emlékezni. És az Artex megszűnésével az iratok is elpusztultak. Nekik semmi iratot nem szabadott megtartani, és ezeket hivatalból megsemmisítették.

Azért lenne fontos erről az időszakról relatív pontos képet kapni, mert a korábbi zord elzárkózása a fontos pártembereknek és hivataloknak hirtelen megenyhült és segítőkesszé vált. És ez Bp.-től Kecskemétig és Pécsig mindenhol tapasztalható volt. Erről iratokat nagyon nehéz lesz találni, mert ezeket csaknem mindenhol eltüntették. Marad az emlékezet.

*

Bp., 2017. nov. 12.

Prekopa Ágnes írta meg a Magyar Iparművészet folyóirat történetét a kezdetektől napjainkig. Érdekes és tanulságos ennek a folyóiratnak a története. Változásai tükrözik a magyar történelem zivataros évtizedeit, melyet részben már mi is átéltünk. Azt hiszem, ez a lap nélkülözhetetlen a magyar iparművészet fejlődésében. Ha valaki azt is megírná, hogy a szakma átalakulása csupán a 1990-es év óta történt, értené meg igazán az iparművészet problémáit.

*

Bécs, 2017. nov. 15.

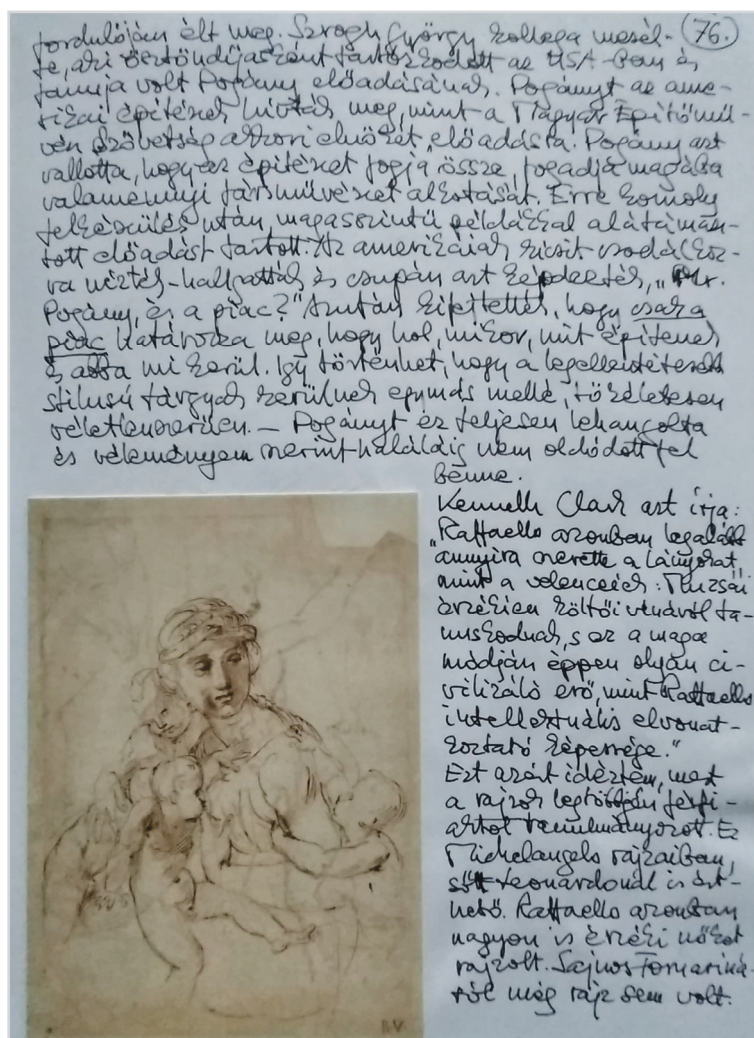
Az Albertinában rendezték Raffaello Santi nagy kiállítását. Rengeteg rajzát, vázlatát és olajképét gyűjtötték össze a világ nagy múzeumaiból. Budapestről is ott van az Ifjú

képmása és a kis Madonna-kép. Engem a rajzai lenyűgöztek. Ilyen rajztudással alkotó művészt alig ismerek a művészetből.

A későbbi mesterek már ismerhették a fényképezést, de Raffaello még nem. Az ő szeme úgy fényképezett, mint egy fotógép. Az Athéni iskola freskónak csak a reprodukciója volt kiállítva. Még emlékszem rá Rómából. Most látom a hozzá készült vázlatokat, tanulmányokat. Fantasztikus!

Raffaello korában, az érett reneszánsz mesterei egymás műhelyeiben tanultak, nőttek fel, lettek mesterek, ezért a rajzok nagyon hasonlatosak voltak egymáshoz. Abban az időben nem volt probléma, hogy a növendék követi a mestert, és szinte minden vonatkozásban hasonlít arra. Ezért azután utolérhetetlen magasságig jutott egy-egy művész. El is ismerték egymás teljesítményét. Ma a művészetben a még soha nem létezőt várják el a művésztől. Hacsak icipicit is hasonlít az elődökre, vagy a másakra, azonnal rásütik, hogy epigon, így azután rengeteg rövid életű mű születik, mely esetleg rövid ideig ragyogni látszik, de pillanatok alatt a feledés homályába vész.

Schrammel
Imre naplójából

A reneszánsz ezzel szemben fokozatosan fejlődött, és egyre tökéletesebb remekművek születtek, sőt egységben fejlődött az építészet, festészet, szobrászat, ötvösség, kerámia, textil. Azonos stílust képviselt az épület a benne szereplő társzművészeti alkotásokkal együtt. Ez tette azt a kort olyan lenyűgözővé.

Nem tudom elfelejteni Pogány Frigyes csalódását az amerikai előadása után, melyet a 60-as, 70-es évek fordulóján élt meg. Szrogh György kolléga mesélte, aki ösztöndíjként tartózkodott az USA-ban, és tanúja volt Pogány előadásának. Pogányt az amerikai építészek hívták meg, mint a Magyar Építőművész Szövetség akkori elnökét, előadásra. Azt vallotta, hogy az építészet fogja össze, fogadja magába valamennyi társzművészet alkotását. Erre komoly felkészülés után magas szintű példákkal alátámasztott előadást tartott. Az amerikaiak kicsit csodálkozva nézték-hallgatták, és csupán azt kérdezték: „Mr. Pogány, és a piac?” Azután kifejtették, hogy *csak a piac* határozza meg, hogy hol, mikor, mit építenek, és abba mi kerül. Így történhet, hogy a legellentétesebb stílusú tárgyak kerülnek egymás mellé, tökéletesen véletlenszerűen. Pogányt ez teljesen lehangolta, és – véleményem szerint – haláláig nem oldódott fel benne.

Kenneth Clark azt írja: „Raffaello azonban legalább annyira szerette a lányokat, mint a velenceiek: Múzsái érzékeny költői vénáról tanúskodnak, és az a maga módján éppen olyan civilizáló erő, mint Raffaello intellektuális elvonatkoztató képessége.”

Ezt azért idéztem, mert a rajzok legtöbbször férfiakot tanulmányozott. Ez Michelangelo rajzaiban, sőt Leonardónál is érthető. Raffaello azonban nagyon is érzékeny nőket rajzolt. Sajnos Fornarináról még rajz sem volt.

Közben eszembe jutott, hogy 1982-ben sikerült Siklóson Cari Christensét felvenni az AIC-be. Ő volt az első norvég keramikus, aki tagja lett az akadémiának. Ezután lett mindig erősebb a norvég képviselő. És így most az elnök is norvég.

*

Bp., 2019. márc. 5.

Megjött Kalapos, a barátposzáta! Hangos énekkel adta tudtul, hogy itt a tavasz.

*

Bp., 2019. márc. 7.

Tegnap este a Kecse u.-ban Székely Orsi mutatta be munkásságát. Különböző lámpákat és csillárokat készített eddigi pályáján. Azért érdekelt Orsi, mert a felvételiye előtt engem keresett meg Pécsről, és azóta több-kevesebb kihagyással követtem útját. Nőktől szokatlan alázattal és

mérnöki pontossággal készítette munkáit, ugyanakkor a nőies finomság mégis megmaradt.

*

Bp., 2019. márc. 8.

Tavasz lett, de eső hetek óta nem esett. Hallom, ettől szenved a vetés. Sokat gondolkodtam azóta, hogy láttam Orsi lámpáit. Hirtelen nem tudnám megmondani, hányban volt, de még bőven a szocialista korszakban. Ő említette, amit Pannonhalmi Zsuzsa is emlegetett, hogy azok a spontán szombat délutáni beszélgetések, melyeket akkor én tartottam a Kinizsi u.-ban, a laboratóriumban, milyen fontosak voltak a hallgatóknak. Ahol csak megfordultam kül- és belföldön, diapozitíveket készítettem, és azokat vetítettem. A szimpóziumok és a kiállítások révén sok helyre eljutottam, ahová akkor a hallgatók nem utazhattak. A művészettörténet az impresszionistáknál befejeződött, és a hallgatók az akkor már beszivárgó reprodukciókkal találkozhattak, a kortárs nyugati művészettel nem tudtak mit kezdeni. Természetesen nem a fejlődés sorrendjében találkoztak egy-egy reprodukcióval, hanem teljesen véletlenszerűen. Miután az impresszionizmus utáni izmusokat sem ismerték, bizonytalan ismerettel heves vitákat folytattak egymás között. Igazában az impresszionizmus lényegét sem értették mélységében, arról a felkavaró változásról, melyet Cézanne festészete indított el, és a kubizmust hívta életre, végképp nem volt fogalmuk. Ennek megfelelően sorba vettem a fontos lépések rövid elemzését, és a rendelkezésemre álló diapozitívek segítségével részletesen elmagyaráztam azokat a belső változásokat, melyek a látás nyelvét folyamatosan alakították. Ezekkel egy időben a kerámián belüli változásokat is ismertettem, hiszen erről a művészettörténetészeknek sem volt ismeretük. Én pedig a szimpóziumokon együtt dolgoztam annak a korszaknak az összes jelentős keramikusával, és közvetlen tapasztalatból szereztem a fontos információkat. A kortárs kerámiára természetszerűleg hatottak a korszak képzőművészei, hiszen sok főiskolán, egyetemen tanítottak ezek a híres művészek, és az ott tanuló keramikusok első kézből ismerhették meg egy-egy festő szobrász vagy építész munkásságát.

Ebben az időszakban rohamos tempóban változott a tudomány is, és olyan ismeretekkel gazdagodott a biológia, a kémia, a fizika, a pszichológia, a szociológia, az etológia stb., hogy csak elszánt értelmiségiek tudták ezt úgy-ahogy követni. Egyre világosabban láttam, hogy az iparművészeti egyetemi képzés tarthatatlan. Sajnáltam a hallgatóimat, hogy nekik is azt a keserves, de izgalmas utat kell majd bejárniuk, melyet nekem kellett.

Ugyanakkor állandóan a tüsszel játszottam.